

DRAGE USPOMENE NA KIJEVSKE KNJIŽEVNE SUSRETE

Tri puta sam sudjelovao na međunarodnim stručnim i znanstvenim skupovima u Kijevu kraj Knina, mjestu koje je među prvima užasno stradalo 1991. u velikosrpskoj agresiji na Hrvatsku. Na tim Kijevskim književnim susretima posebno sam u večernjim satima s ostalim pjesnicima čitao svoje pjesme, ali i pjesme hrvatskih pjesnika koje sam preveo na slovenski. Zauvijek ću pamtiti ta prekrasna književna događanja pred mnoštvom književnih stručnjaka, književnih zaljubljenika i drugih znatiželjnika. Dobio sam mnoge pohvale u raspravama nakon izlaganja, ali i jedan mi se događaj (početno meni vrlo neugodan!) osobito usjekao u pamćenje pa ću o tome u trećem dijelu ovoga kratkog osvrta.

I.

Na *Međunarodnome stručnom i znanstvenom skupu o Tinu Ujeviću* (29. srpnja 2006.) izložio sam svoje istraživanje pod naslovom „Tin Ujević kod Slovenaca”. Članak je objavljen u *Zborniku radova i pjesama Međunarodnoga stručnog i znanstvenog skupa o Tinu Ujeviću*.¹ Uvodno sam ustvrdio da je Tin Ujević „među Slovencima” dobro „poznat iako je malo njegovih djela prevedeno na slovenski”. Međutim, ublažio sam tu činjenicu u bilješci: „Slovenci su desetljećima u školi učili hrvatski jezik, pa im nije bilo teško čitati Tinove pjesme u izvorniku te uživati u iznimnoj poeziji.”

Nakon prikupljanja „neprijepornih činjenica” istaknuo sam da „repcija Ujevićeva književnog djela u suvremenim slovenskim školama gotovo da i nije prisutna”, ali i predočio te obrazložio kako je bio „opsežno i korektno predstavljen” u drugoj knjizi (udžbeniku) Stanka Janeža i Miroslava Ravbara pod naslovom *Pregled zgodovine jugoslovenskih književnosti*. Predstavio sam također svoj prijevod Ujevićevih stihova na slovenski te na kraju obećao nove prijevode (prepjeve), što su prisutni srdačno pozdravili.

---

¹ Jože Lipnik, „Tin Ujević kod Slovenaca”, u: Stipan Matoš, Vlado Pandžić i Miroslav Mićanović (ur.), *Zbornik radova i pjesama Međunarodnoga stručnog i znanstvenog skupa o Tinu Ujeviću*, Kijevo, 2006., str. 37. – 48.

II.

Godinu dana nakon stručnog i znanstvenog skupa o Tinu Ujeviću, izlagao sam na slično organiziranom skupu o Vladi Gotovcu (21. srpnja 2007.). Moj članak „Vlado Gotovac i Slovenci” objavljen je u *Zborniku radova i pjesama Međunarodnoga stručnog i znanstvenog skupa o Vladi Gotovcu*.² Izložio sam dotad nepoznate činjenice o njegovu boravku kod prijatelja u Rogaškoj Slatini, zapravo o njegovu progonstvu nakon izlaska iz zatvora. Nisu mu dopustili slobodan boravak u Zagrebu jer su se plašili njegove ponovne komunikacije sa stranim novinarima.

Među ostalim, otkrio sam i obrazložio nastanak (i nadahnuće) pjesme *Zahvalnost za ruže* u Rogaškoj Slatini. O tome sustavnije (na temelju i novih činjenica) pišem u članku „Slovenske ruže za hrvatskoga velikana Vladu Gotovca (1930. – 2000.)”.

III.

Najjače mi je ostao u sjećanju nastup na Međunarodnome stručnom i znanstvenom skupu o Juri Kaštelanu (19. srpnja 2008.). Članak „Jure Kaštelan i Slovenci”, utemeljen na istraživanju recepcije Kaštelanova književnog djela u Sloveniji, objavljen je u *Zborniku radova i pjesama Međunarodnoga stručnog i znanstvenog skupa o Juri Kaštelanu*.³

Uvodno sam istaknuo da je Jure Kaštelan bio među „književnim ličnostima” koje su „bile dobro poznate diljem bivše države koja se vrlo tragično raspala prije sedamnaest godina kako je to i bilo očekivano”, ali „nije izravno sudjelovao u demagoškim političkim raspravama, klonio se javne komunističke propagande i usmjerio na bavljenje književnim umjetničkim i znanstvenim radom”.⁴ Istaknuo sam da u propaljoj državi „nije bilo učenika u osnovnim i srednjim školama od 1950. do 1990. koji nije pročitao ili čuo barem jednu njegovu pjesmu”.⁵ Na temelju rezultata istraživanja recepcije njegovih pjesama u slovenskim osnovnim i srednjim školama došao sam do zaključka da je najpoznatija bila nje-

---

² Jože Lipnik, „Vlado Gotovac i Slovenci”, u: Stipan Matoš, Vlado Pandžić i Miroslav Mićanović (ur.), *Zbornik radova i pjesama Međunarodnoga stručnog i znanstvenog skupa o Vladi Gotovcu*, Kijevo, 2007., str. 37. – 45.

³ Jože Lipnik, „Jure Kaštelan i Slovenci”, u: Stipan Matoš, Vlado Pandžić i Miroslav Mićanović (ur.), *Zbornik radova i pjesama Međunarodnoga stručnog i znanstvenog skupa o Juri Kaštelanu*, Kijevo, 2008., str. 9. – 20.

⁴ Isto, str. 9.

⁵ Isto.

gova „Pjesma o našoj zemlji” u kojoj se patetično slavi tadašnja federativna država.

Nasuprot toj specifičnoj (uglavnom školskoj) recepciji priključio sam rezultate istraživanja recepcije ostalih (odraslih, punoljetnih) slovenskih čitatelja te zaključio da je „veliki pjesnički ugled” Jure Kaštelan potvrdio „godine 1978. u Sloveniji” misaonim i ljubavnim pjesmama u knjizi *Beseda sodobnih jugoslovanskih pisateljev* u izdanju Mladinske knjige u Ljubljani. Godine 1989. slovenski časopis „Naši razgledi” objavio je pet njegovih pjesama u prijevodu Severina Šalija. Ipak, nedostižna je bila njegova popularnost (poznatost) koju je stekao ciklusom *Pjesme o mojoj zemlji* premda su te pjesme daleko ispod umjetničke razine njegovih ljubavnih i misaonih pjesama.⁶

Posebno sam obrazložio da u pisanju povijesti školske recepcije književnosti u Sloveniji „smatram” kako „nakon četrdeset i više godina bavljenja učiteljskim i profesorskim poslom te kao znanstvenik, metodičar nastave slovenskoga jezika i književnosti, moram nastaviti svjedočenje o dobu koje je zauvijek prošlo”,⁷ bez obzira kakvo je bilo ili koliko smo mi Slovenci i naši susjedi, prijatelji Hrvati sretni što smo ga nadživjeli i zauvijek poslali u povijesnu ropotarnicu. U Sloveniji je Jure Kaštelan kao slavitelj te „propale zemlje” bio zasigurno daleko prihvatljiviji nego u Hrvatskoj gdje je bilo neusporedivo jače i konstantnije odbacivanje te zlosretne savezne države.

Nakon što su svi sudionici Međunarodnoga stručnog i znanstvenog skupa o Juri Kaštelanu ukratko izložili svoje radove, riječ je dobila počasna gošća, znamenita hrvatska glumica Nada Subotić, udovica Jure Kaštelana. Nije mi bilo ugodno (iako mi se zapravo zahvaljivala) kad je već na početku svoga jednosatnog monologa apostrofirala moje predavanje kao poticaj za prvo javno izgovaranje „svega” što konačno treba objaviti o svome dragom Juri kao čovjeku, književniku, profesoru pa i partizanu, „ako je već potrebno”. Spustila je intonaciju, „obojila” glas tugom, nastojeći očito ostaviti jak dojam na prisutne, te ustvrdila da bi joj se više sviđalo moje znanstveno istraživanje slovenske recepcije Kaštelanovih misaonih i ljubavnih pjesama nego njegovih pjesama iz ciklusa *Pjesme o mojoj zemlji* koje nije cijenio. Sugerirala je da su neke njegove pjesme katkada prilagođivali urednici (obično na poticaj jugoslavenskih komuni-

---

⁶ Isto, str. 15. – 16.

⁷ Isto.

stičkih moćnika), stoga ih sve i ne treba doživljavati kao njegove izvorne pjesme. Pozvala je književne znanstvenike da to istraže.

Vidjevši me poprilično uznemirenog u prvom redu, pripomenula je dva puta da poštuje znanstvenu metodologiju i cijeni mene kao objektivnog istraživača kojemu se ispričava zbog kritičkih rečenica. To mi je bilo (u neugodnim okolnostima!), ipak, vrlo drago čuti od velike umjetnice, sjajne glumice kojoj smo se istinski divili nakon kazališnih predstava u kojima je obično imala glavnu ulogu.

Odlučno je istaknula i čvrsto obrazložila kako je Jure Kaštelan zaslužio potpuno drugačiji odnos suvremenih čitatelja i kritičara u Sloveniji i Hrvatskoj. Korigirala je poprilično dotadašnju Kaštelanovu službenu biografiju tvrdeći da je otišao u partizane ponajprije kao hrvatski domoljub koji nije mogao prihvatiti talijansku vlast u svojoj „hrvatskoj Dalmaciji” nakon čega je dobila veliki pljesak. Povišenim glasom je odlučno rekla da Kaštelan nije htio biti komunistički poslušnik koji na zaslugama svoga „partizanstva” čini drugima „što ne bi sebi”. Uvijek je bio na strani pravde, poštenja i ljudskog dostojanstva.

Na trenutak je na pozornici zastala, a onda je gotovo uskliknula da je ona, kao njegova životna suputnica, supruga, najvažniji svjedok njegove uzorne ljudskosti. Nekadašnji partizan Jure Kaštelan vjenčao se s njome 1958. u Parizu. Oženio je kćer mirnog čovjeka, Hrvata kojega su ubili partizani: „ni kriva ni dužna”, bez ikakva razloga. Krenule su suze niz njezino lice, a iza svojih leđa čuo sam jecaje te zatim vidio suze na mnogim licima.

Velika umjetnica je plakala i ponavljala da sve što govori „u Kijevu koje je imalo svoju kalvariju”, govori javno prvi put: pred znanstvenicima, novinarima, slušateljicama i slušateljima znanstvenih izlaganja o Juri Kaštelanu. U studenom 1944. bježala je s roditeljima iz Srijema u strahu od sovjetskih vojnika i partizana. Otac je bio službenik. Nije bio vojnik jer je bio slabovidan. U ratnom Zagrebu su živjeli u teškim uvjetima kao izbjeglice. Otac je dobio privremeni službenički posao u „nekom” ministarstvu. Partizani su se primicali Zagrebu pa je sa svojim ministarstvom otišao iz Zagreba (30. travnja 1945.) u nepoznato. Majka i ona vjerovale su kako će se brzo vratiti, što im je i obećao. Međutim, nisu ništa o njemu čule šest tjedana.

U drugoj polovici svibnja često je kao trinaestogodišnja djevojčica tajno odlazila do Maksimirskog logora i kroz žicu pogledom tražila svoga oca među zarobljenicima. Nije ga ugledala sve do blagdana sv. Antuna

(13. lipnja 1945.).⁸ Naime, dan prije nepoznata je osoba na adresi njezina bratića ostavila tatinu poruku da se nalazi u Maksimirskom logoru. Otišla je do logorske žice i vidjela ga u jako lošem stanju. Htjela je k njemu, ali partizani joj nisu dopustili.

Otac joj je uspio reći da se odmakne od logora, ali ona je ostala cijeli dan. Molila je Boga, a zatim vapijući stražarima tvrdila da je njezin otac dobar čovjek koji je ljudima činio samo dobro. Sutradan je došla ponovno do logorske žice i tako još osam dana, ali oca nije vidjela. Desetog dana oko osam sati jedan joj je partizan grubo rekao da ne smije više dolaziti jer je njezin otac „otputovao”. Ipak, dolazila je kriomice još tri dana, ali onda joj je neki pijani partizan zaprijetio puškom.

Nadu i njezinu majku uskoro su partizani prognali iz Zagreba. Otišle su u Nijemce, a nakon godinu dana preselile su se u Vinkovce gdje je nastavila gimnaziju. Prijavila se bila na kazališnu akademiju (Akademiju za pozorišnu umetnost) u Beogradu, a nastavila je studij i diplomirala u Zagrebu te bila angažirana u Zagrebačkome dramskom kazalištu. Upoznala se početkom 1955. s Jurom Kaštelanom, bivšim partizanom, književnikom i asistentom na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Pričala mu je o vjerojatnom svršetku života svoga oca, a on ju je dobro razumio i tješio. Nakon triju godina su se vjenčali: partizan i „sirota” djevojka kojoj su partizani ubili oca bez ikakva razloga.

Na kraju svoga duboko dojmljivog (!) monologa – odlučno je rekla da je Jure Kaštelan bio odličan, divan čovjek, ali i veliki hrvatski književnik čijim bi misaonim i ljubavnim pjesmama, književnim kritikama te zaslugama za tiskanje *Biblije* u Zagrebu (1968.) trebalo posvećivati pozornost, a zanemariti pjesme koje su jugoslavenske komunističke vlasti iskorištavale za svoju promidžbu. Svi su u dvorani ustali i dugo pljeskali.

Bilo je desetak novinara koji su pratili Međunarodni stručni i znanstveni skup o Juri Kaštelanu, ali nisam nigdje pronašao taj njezin cjeloviti monolog. Ne znam je li još negdje ponovila takav govor. Pokušavao sam istražiti, ali samo sam dosad pronašao sličan „Nezavršeni životni intervju” na stranicama zagrebačkoga *Jutarnjeg lista* (14. veljače 2016.) koji je objavljen nakon njezine smrti (28. siječnja 2016.). Preuzet je iz zagrebačkoga tjednika *Globus*.

---

⁸ Na skupu je izjavila da je to bilo 13. svibnja 1945. Nakon svečanog ručka u dvorištu kuće doc. dr. sc. Stipana Matoša, glavnog organizatora Kijevskih književnih susreta, ispravila je taj podatak: „Umjesto 13. svibnja trebala sam reći 13. lipnja 1945. Bila sam vrlo uznemirena jer o tim strašnim danima javno sam govorila prvi put.”

Sudionici Međunarodnoga stručnog i znanstvenog skupa o Juri Kaštelanu tijekom svečanog objeda i druženja na „Matoševoj ledini” (prostranom dvorištu Matoševe kuće) bez dvojbe su se suglasili da bi njezin vrlo potresni jednosatni monolog mogao poslužiti kao predložak za izvrsnu filmsku priču (igrani film). Ona je sve to čula, ali ništa nije komentirala.

Obratila se posebno meni. Ponovno mi se ispričavala zbog neugodnosti koju je izazvala apostrofiranjem mog znanstvenog istraživanja kao poticaja za svoje duboko dojmljivo izlaganje. Rekao sam da nema razloga za ispriku te kako nam je svima iznimna čast i zadovoljstvo dodatno razgovarati s velikom hrvatskom glumicom o njezinu životu i umjetničkom radu te životu i književnom djelu njezina pokojnog supruga, istaknutoga hrvatskoga književnika Jure Kaštelana.

Jože Lipnik